

Адміністративне право

УДК 72:[711.168:711.4]:364:316.344.6-056.26:[352/354:005

Биркович Тетяна Іванівна

доктор наук з державного управління,

кандидат юридичних наук, професор

Київський національний університет культури і мистецтв

Byrkovych Tetyana

Doctor of Science in Public Administration,

Candidate of Legal Sciences, Professor

Kyiv National University of Culture and Arts

ORCID: 0000-0003-3276-2029

Курило Володимир Іванович

доктор юридичних наук, професор,

чл.-кор. НААН України, заслужений юрист України

Національний університет біоресурсів та природокористування

Kurylo Volodymyr

Doctor of Science of Law, Professor,

Corresponding Member of the

National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,

Honored Lawyer of Ukraine

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ORCID: 0000-0003-1268-801X

Цугорка Олександр Петрович

кандидат мистецтвознавства, професор,

заслужений діяч мистецтв України

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Tsugorka Oleksandr

PhD in Art Studies, Professor, Honored Worker of Arts of Ukraine

National Academy of Fine Arts and Architecture

ORCID: 0000-0002-7742-2143

**БЕЗБАР'ЄРНА АРХІТЕКТУРА МІСТА ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ
ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: АДМІНІСТРАТИВНО-
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

**BARRIER-FREE URBAN ARCHITECTURE AS A BASIS FOR SOCIAL
PROTECTION OF PERSONS WITH DISABILITIES:
ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECT**

***Анотація.** Вступ. Розгляд у контексті децентралізації та реформування державного управління в період воєнного стану управління містобудуванням як комплексний і багатогранний процес, у якому задіяні державні органи, місцеве самоврядування, підприємства, громадяни та їх об'єднань, спрямованого на створення та підтримку повноцінного життєвого середовища, що передбачає планування, розвиток, реконструкцію та забудову територій населених пунктів та їх комплексів.*

Безбар'єрна архітектура міста є фундаментом соціальної захищеності осіб з інвалідністю, оскільки створює рівний доступ до суспільного життя для всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних чи ментальних можливостей. Інноваційні підходи до державної політики управління у сфері містобудівної діяльності мають бути спрямовані на створення інклюзивного простору, що включає забезпечення усіх можливостей для соціальної інтеграції, самореалізації та потреб людей з інвалідністю. Цей процес повинен бути забезпечений твердою, дієвою нормативно-правовою базою, норми якої гарантують дотримання прав людей з особливими потребами.

Мета. Метою дослідження є аналіз існуючого стану безбар'єрності міст, визначення правових та організаційних основ управління містобудуванням, які б відповідали сучасним викликам глобалізації, потребам сталого розвитку міста та ключовим аспектам безбар'єрності при проєктуванні будівель та громадських просторів в сучасних умовах.

Матеріали і методи. Інформаційною базою дослідження слугували нормативно-правові акти, зокрема закони, постанови КМУ, накази ДІАМ, Стратегії, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів щодо інноваційних підходів до державної політики управління у забезпеченні безбар'єрної архітектури міст та соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Застосовано методи контент-аналізу, порівняльного аналізу, структурно-логічного узагальнення, системного підходу, синтезу та узагальнення.

Встановлено, що правова база щодо належного забезпечення безбар'єрної архітектури міста є фрагментованою та частково неузгодженою. Виокремлено ключові нормативно-правові акти – Закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», відповідні постанови і розпорядження, стратегії та проєкти. Підкреслено відсутність обов'язковості реконструкції будівель і споруд міста до вимог і потреб безбар'єрного доступу осіб з інвалідністю, навчання та сертифікація фахівців у містобудівній сфері.

Результати. У результаті дослідження встановлено, що порушення вимог в питанні безбар'єрності доступу осіб з інвалідністю до будівель та приміщень в Україні є, нажаль, звичним явищем, який призводить до ізоляції, дискримінації та обмеження доступу до базових можливостей та потреб (освіти, медицини, працевлаштування, громадського життя тощо). Особливо гостро це проблема піднімається в усіх сферах діяльності і на усіх рівнях управління. Все це створює фізичні, суспільні, економічні,

соціальні, культурні, освітні та інформаційні бар'єри, які ускладнюють соціальну мобільність, перешкоджають повноцінній інтеграції осіб з інвалідністю в суспільство.

Також обґрунтовано необхідність законодавчо закріпити механізм відносин «проектувальник – експертиза – замовник проекту – виконавець будівництва» та їх правову відповідальність.

Перспективи. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку єдиних стандартів та моделі управління містобудуванням з врахуванням викликів і потреб у питаннях безбар'єрності. Удосконалення нормативно-правової бази з врахуванням унікальних рис та особливостей міст, які слід також враховувати під час їх джентрифікації, що загалом і повинно формувати політику публічного управління безбар'єрної архітектури міста як основу соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Ключові слова: політика публічного управління, безбар'єрна архітектура міста, будівництво, джентрифікація, державні будівельні норми, соціальна захищеність осіб з інвалідністю, адміністративно-правове регулювання.

Summary. *Introduction.* To consider in the context of decentralization and reform of public administration during martial law, urban development management as a complex and multifaceted process, in the activities of which state bodies, local governments, enterprises, citizens and their associations are involved, aimed at creating and supporting a full-fledged living environment, which involves planning, development, reconstruction and development of territories of settlements and their complexes.

Barrier-free architecture of the city is the foundation of social protection of persons with disabilities, as it creates equal access to public life for all citizens, regardless of their physical or mental capabilities. Innovative approaches to state management policy in the field of urban planning should be aimed at creating an

inclusive space, which includes ensuring all opportunities for social integration, self-realization and the needs of people with disabilities. This process must be supported by a solid, effective regulatory framework, the norms of which guarantee respect for the rights of people with special needs.

Purpose. The purpose of the study is to analyze the current state of barrier-free cities, determine the legal and organizational foundations of urban development management that would meet the modern challenges of globalization, the needs of sustainable city development, and key aspects of barrier-free design in the design of buildings and public spaces in modern conditions.

Materials and methods. The information base of the study was regulatory and legal acts, in particular laws, resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, orders of the DIAM, Strategies, as well as scientific works of domestic and foreign authors on innovative approaches to state management policy in ensuring barrier-free urban architecture and social protection of persons with disabilities. The methods of content analysis, comparative analysis, structural-logical generalization, system approach, synthesis and generalization were applied.

Results. The study found that violation of requirements regarding barrier-free access for persons with disabilities to buildings and premises in Ukraine is, unfortunately, a common phenomenon, which leads to isolation, discrimination and restriction of access to basic opportunities and needs (education, medicine, employment, public life, etc.). This problem is particularly acute in all areas of activity and at all levels of government. All this creates physical, social, economic, social, cultural, educational and information barriers that complicate social mobility, prevent the full integration of persons with disabilities into society.

The need to legally establish the mechanism of relations "designer - expertise - project customer - construction contractor" and their legal liability is also substantiated.

Outlook. It is advisable to direct further research towards the development of unified standards and models of urban development management, taking into account the challenges and needs in the field of accessibility. Improving the regulatory framework, taking into account the unique features and characteristics of cities, which should also be taken into account during their gentrification, which in general should form the policy of public management of barrier-free architecture of the city as the basis for social protection of persons with disabilities.

Key words: *public administration policy, barrier-free urban architecture, construction, gentrification, state building codes, social protection of persons with disabilities, administrative and legal regulation.*

Постановка проблеми. Кожна людина народжується з людською гідністю, правами та свободами. І будь-які особливості, включаючи інвалідність, суспільством мають бути просто сприйняті. Наслідки російсько-української війни, у поєднанні з іншими факторами, призвели до збільшення загальної кількості людей з інвалідністю. Безбар'єрна архітектура міста відіграє чи не найважливішу роль у забезпеченні соціальних гарантій для осіб з інвалідністю, включаючи потреби дітей та людей похилого віку.

Однак чинне законодавство України не містить повноцінного механізму регулювання відносин у питанні безбар'єрності архітектури міста. Це породжує низку проблем, оскільки відсутній механізм реагування на порушення права людини з інвалідністю на безпечний доступ до будівель.

Такий стан вимагає від держави внесення змін до чинного законодавства України в частині стандартизації містобудівної сфери, формуванні та реалізації державної політики для забезпечення безбар'єрності та встановлення належного рівня юридичної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням поняття «безбар'єрна архітектура міста» стала предметом фрагментарного дослідження низки науковців. Зокрема, Т. Павленко [12], Т. Литвиненко [12], Т. Єншуєва [12], Т. Пасічна [12], О. Зубричев [12] досліджували основні принципи універсального дизайну та безбар'єрності при проєктуванні громадських просторів в сучасних умовах. Особливості реабілітаційних центрів для людей які постраждали внаслідок бойових дій та проблеми з якими стикаються люди з інвалідністю окреслив Г. Черниш [24]. Принципи об'ємно-планувальної організації реабілітаційних центрів для військових з урахуванням соціальної реінтеграції дослідили В. Кисельов, В. Духіна [7]. Питання архітектурної доступності та безбар'єрність простору як форму реалізації концепції інклюзії у суспільстві аналізував О. Чечіль [25]. Питання інклюзивності у теорії і практиці проєктування будівель і споруд описав В Шулик [27]. Інновації у соціально-правовому захисті осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні дослідила К. Спицька [23]. Питання забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні окреслив О. Бабич [1]. О. Шевченко [26] розкрила поняття безбар'єрна архітектура. І. Голубович, Ф. Тихомірова описали механізм від інклюзивного міста–до інклюзивного суспільства [5].

Крім того, наукова розвідка Т. Биркович [2, 3], О. Кабанець [2], В. Курило [9, 10], І. Курило [10], В Мушенка [10] присвячена правовим і організаційним засадам захисту прав людини та соціального захисту військовослужбовців в Україні тощо.

Як показав огляд законодавства України та наукових праць учених з різних галузей знань, можемо стверджувати, що комплексних досліджень, які б розкривали поняття «безбар'єрна архітектура», законодавче закріплення технічних стандартів облаштування будівель та споруд під потреби людей з інвалідністю, законодавче закріплення юридичної відповідальності у будівельній сфері категоріально не розкривають зазначених понять.

Метою статті є аналіз існуючого стану безбар'єрності міст, визначення правових та організаційних основ управління містобудуванням, які б відповідали сучасним викликам глобалізації, потребам сталого розвитку міста та ключовим аспектам безбар'єрності при проєктуванні будівель та громадських просторів в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Впровадження інноваційних підходів до державної політики управління містом у питанні безбар'єрності архітектури та простору є основою соціальної захищеності осіб з інвалідністю відповідно до Конституції України та норм іншого законодавства України.

Питання забезпечення фізичної доступності в Україні регулюється нормативно-правовими актами України в сфері забезпечення архітектурної, транспортної та інформаційної доступності для людей з обмеженими можливостями та маломобільних груп населення [26, с. 356].

Ефективне функціонування правової держави є можливим лише за умови, що вона сама є законом, фіксованою нормою, яка встановлюється верховною владою та здійснює контроль за її дотриманням фізичними і юридичними особами [3, с. 122-123].

Державна політика як явище правової дійсності є інструментом реалізації суб'єктами політичної влади намірів урегулювати розвиток суспільних відносин у заздалегідь визначеному векторі. Цей вектор об'єктивує наявність фундаментальних загальних основ, операційних цілей

та заходів, а також антикризових процедур, які сукупно мають забезпечити стабільність реалізації владного впливу на сформовані взаємозв'язки у межах конкретної сфери суспільного розвитку чи державотворення [10, с. 106].

У статті 8 Конституції України зазначено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Норми Конституції України є нормами прямої дії, а всі закони та нормативно-правові акти приймаються на її основі і повинні відповідати їй [8].

Указом Президента України «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні» 3 грудня 2020 року № 533/2020 доручено Кабінету Міністрів України із залученням Національного інституту стратегічних досліджень, представників державних органів та органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, вчених, експертів, з урахуванням кращого вітчизняного та міжнародного досвіду розробити та затвердити до 12 квітня 2021 року Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні [22].

Згідно з статті 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» діяльність держави щодо осіб з інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті та полягає у: виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, у тому числі стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу (далі - об'єкти фізичного оточення), транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту; охороні здоров'я; соціальному захисті; забезпеченні

виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю; наданні пристосованого житла; сприянні громадській діяльності [17].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. [14] схвалена Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року.

Стратегія розроблена відповідно до принципів та інструментів методології управління, орієнтованого на результат, спрямована на сталий, інклюзивний розвиток і забезпечення доступності та людиноцентричності у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Спрямована на визначення ключових проблем та формування рішень для їх розв'язання/мінімізації, орієнтується на провідні документи щодо створення безбар'єрного простору, зокрема Конвенцію про права осіб з інвалідністю, ратифіковану Законом України від 16 грудня 2009 р. № 1767-VI, Європейську соціальну хартію (переглянуту), ратифіковану Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V, Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, міжнародну ініціативу "Партнерство Біарріц" [14].

У Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності» розкривається поняття «маломобільні групи населення» та управлінсько-правові особливості «планування і забудови територій» та «управління у сфері містобудівної діяльності» [15], Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» містить детальну характеристику поняття «особа з інвалідністю» [16], Закон України «Про стандартизацію» регулює відносини, пов'язані з діяльністю у сфері стандартизації та застосуванням її результатів [20], терміни «розумне пристосування» та «універсальний дизайн» вживаються у значенні, наведеному в Законі України «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» [18].

Отже, у питанні безбар'єрності в Україні багато що вже зроблено. Однак, відсутнє комплексне розуміння наскільки будівля або приміщення відповідає вимогам законодавства України, і відсутній, на наш погляд, механізм проведення обстеження і отримання звітів і висновків про безбар'єрність будівлі або приміщення для осіб з інвалідністю. Як ці вимоги і потреби повинні реалізовуватися для вже збудованих будівель різного функціонального призначення.

Важливим також є Проєкт Національного агентства України з питань державної служби «Публічне управління безбар'єрів: професійно-освітній аспект» наголошує про важливість змін у розумінні безбар'єрності саме через знання. У його межах: розробили 15 тематичних програм підвищення кваліфікації, в тому числі онлайн-курс та освітній серіал; за 2024 рік провели навчання для понад 12,7 тис. публічних службовців – у Вищій школі публічного управління та регіональних ЦПК; підготували методичні посібники, довідники та рекомендації з формування безбар'єрності на публічній службі; провели дослідження щодо інклюзивності системи професійного навчання публічних службовців; вперше заклали завдання і КРІ з безбар'єрності для держсекретарів міністерств та керівників ЦОВВ – щоб мати не лише наміри чи декларативні заяви, а й реальні дії і результати [21].

Міністерство розвитку громад та територій України у серпні 2025 року завершили інтенсивні чотириденні навчальні програми спеціалізованого тренінгу з проєктування нових безбар'єрних маршрутів. Участь у проєкті «Рух без бар'єрів» взяли понад 60 учасників, профільних фахівців з 15 пілотних громад держави. Ініціатива, що об'єднала міста та селища, надає фахівцям від громад сучасні знання, інструменти та наставництво для проєктування інклюзивного, орієнтованого на людей середовища. Це дозволить використовувати отримані знання для планування та створення нових доступних маршрутів, які будуть готові до

реалізації вже в наступних чергах проєкту. У перспективі саме ці рішення стануть практичними орієнтирами та прикладом для інших міст по всій Україні [13].

Водночас варто зосередитися на вдосконаленні навчальних програм у закладах вищої освіти, які готують фахівців у галузях архітектури, будівництва, дизайну. В процесі навчання формувати компетентності у студентів, які б охоплювати усі аспекти безбар'єрності.

Формування компетентностей у студентів передбачено Концепцією [14] як інтеграція стандартів доступності і інклюзивності, універсального дизайну, дослідження шляху користувача об'єкта фізичного оточення в освітні програми профільних закладів вищої освіти.

М. Кравченко, досліджуючи підготовку майбутніх фахівців з дизайну до управління проєктами у професійній діяльності, зазначає: щоб досягти успішної інтеграції нових методів та технологій у навчальний процес, необхідно використовувати такі педагогічні підходи: інтерактивні методи навчання: групова робота, обговорення, дебати та інтерактивні вправи, що сприяє активному залученню здобувачів та підвищенню їхньої зацікавленості; кейс-метод, дозволяє здобувачам застосовувати теоретичні знання до практичних ситуацій, розвиваючи аналітичні та навички прийняття рішень; проведення практичних занять та майстер-класів дозволяє здобувачам набувати практичний досвід та вміння, що є важливим для їхньої подальшої професійної діяльності; використання сучасних засобів та технологій, таких як відеоуроки, вебінари, віртуальні лабораторії тощо, сприяє покращенню доступу до навчального матеріалу та підвищенню ефективності навчання [9, с. 146].

Для цього необхідно комплексно дослідити: стан забезпечення безбар'єрності у міському просторі; проблеми пов'язані із сучасною архітектурою та містобудуванням до потреб безбар'єрності; можливості

джентрифікації існуючого житлового фонду; сучасні стандарти та вимоги до організації містобудівної діяльності тощо.

Безбар'єрність – це забезпечення гідних умов, повага та рівні можливості для кожної людини.

Проте таке визначення не є повністю коректним, оскільки термін «забезпечення» може розглядатися здебільшого як процес, а доступність – це те, що є уже результатом процесу забезпечення, тому у цій частині дане поняття вимагає уточнення [1, с. 620].

Створення безбар'єрного простору є процесом забезпечення захисту і реалізації прав усіх громадян у різного роду сферах суспільного життя, і перелік цих сфер не може бути вичерпним, як і дії усіх учасників процесу [1, с. 620].

Створення безбар'єрної архітектури міста є складним державно-управлінським процесом, який направлений для забезпечення соціальних прав і гарантій та передбачає доступ «до публічних послуг та повноцінної участі у культурному, політичному та суспільному житті» [14].

ДІАМ, зокрема, але не виключно, контролює дотримання вимог доступності при прийнятті об'єктів в експлуатацію. Відповідно до ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення», елементи інклюзивності повинні бути враховані у проєктних рішеннях і в повному обсязі реалізовані на об'єктах будівництва [4]. Так, Нормам ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення» є посилання на нормативно-правові акти, нормативні акти та нормативні документи, на підставі яких здійснюється вимоги до будівництва будівель та приміщень [6].

Однак, В Шулик, досліджуючи питання інклюзивності у теорії і практиці проєктування будівель і споруд, зауважує на «наявність окремих питань щодо узгодженості з іншими вимогами інших нормативних документів для будівництва в Україні. Це призводить до певних

непорозуміння у ланцюгу відносин: проєктувальник – експертиза – замовник проєкту – виконавець будівництва. Існує потреба в уточненні окремих вимог державних будівельних норм, що регулюють питання забезпечення інклюзивності будівель і споруд, також обов'язковою умовою уведення таких документів у дію має бути їх співставлення, як із новими, так і вже діючими нормативами» [27, с. 374].

Створення безбар'єрного простору повинно бути відображено в основних засадах державного управління, які визначають сутність, характер та напрямки управлінської діяльності, відображають суспільні цінності та забезпечують її ефективність, законність і демократичність у забезпеченні безбар'єрності при проєктуванні будівель та громадських просторів в сучасних умовах. Залучення людей з інвалідністю до суспільного життя дозволяє вирішувати низку проблем, як психологічних так і проблеми задоволення.

Соціальна реінтеграція є процесом, що передбачає повернення особи до активного життя в суспільстві після періоду відокремлення або зміни життєвих умов, таких як війна, конфлікт, або інвалідність [7, с. 190].

Принципи і методи державного регулювання соціального розвитку повинні бути повністю узгоджені із загальним курсом реалізації стратегічно важливих економічних реформ в Україні. Такі загальнонаукові принципи, як комплексність, системність, гуманізм і соціальна справедливість, науковість, гнучкість, динамізм, координація з іншими напрямами економічної політики, орієнтація на реальні економічні процеси, збалансованість потреб громадян і можливостей суспільства, забезпечення соціальних гарантій і соціального захисту населення є вихідними у визначенні домінантних принципів регулювання сучасного соціального розвитку [2, с. 86-87].

Досліджуючи основні принципи універсального дизайну та безбар'єрності при проєктуванні громадських просторів у сучасних умовах,

науковці виділили 7 принципів удосконалення середовища громадських просторів, а саме: принцип рівноправного використання громадського простору; принцип гнучкості при користуванні громадським простором; принцип простого й зручного використання; принцип сприйняття інформації; принцип припустимості помилок; принцип низького рівня прикладання фізичних зусиль; принцип відповідності параметрів наповнених елементів громадського простору; принцип атрактивності [14].

Методичні рекомендації з питань формування безбар'єрності на робочому місці в органах місцевого самоврядування затверджені Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 04.04.2023 р. № 53-23 містять рекомендації щодо створення в органі місцевого самоврядування безперешкодного середовища, забезпечення рівних можливостей усіх його працівників для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, професійного та особистісного розвитку, кар'єрного росту [19].

О. Шевченко, аналізуючи безбар'єрну архітектуру, зазначає, що стандарти доступності дещо різні у різних країнах. Багато країн вже виробили свої стандарти доступності, взявши до уваги кращий практичний досвід інших країн. У цьому ж дослідженні авторка підкреслює, що «боротьба багатьох країн за реальне впровадження, а не тільки проголошення на законодавчому рівні архітектурної адаптованості, показала реальну необхідність дієвих стратегій і планів її реалізації. Забезпечення архітектурної пристосованості будівлі включає наступні етапи: стадія попереднього планування; стадія планування і проєктування; ствердження і отримання дозволу; будівництво та моніторинг за місцем; технічне обслуговування будівлі» [26].

Підвищення загальної чисельності осіб з інвалідністю в Україні спричинено через війну, вимагає від публічного управління вироблення інноваційних підходів до формування принципів та інструментів

методології управління, правове закріплення інклюзивного розвитку у всіх сферах життєдіяльності суспільства, юридичну відповідальність за порушення принципів доступності та людиноцентричності. Управлінсько-правову узгодженість з іншими вимогами інших нормативних документів в будівельній сфері України щодо обов'язкової вимог безбар'єрності будівель та приміщень.

К. Спицька, досліджуючи інновації у соціально-правовому захисті осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні, підкреслює важливість удосконалення законодавства: «розробка та прийняття відповідних законів, які б гарантували права осіб з інвалідністю та забезпечували їх захист. Необхідно комплексно підійти до цього питання, враховуючи всі аспекти життя осіб з інвалідністю, від медичної допомоги та реабілітації до соціального захисту, освіти, працевлаштування та дозвілля. Важливо, щоб законодавство відповідало сучасним викликам та міжнародним стандартам, було чітким, зрозумілим та ефективним у застосуванні» [23].

Досліджуючи принципи об'ємно-планувальної організації реабілітаційних центрів для військових з урахуванням соціальної реінтеграції, В. Кисильов, В. Духіна, наголошують про важливість «оптимальної організації внутрішнього простору реабілітаційних центрів» та «відсутність стандартизованих підходів та рекомендацій ускладнює проектування таких об'єктів» [5]. Залучення людей з інвалідністю до суспільного життя дозволяє вирішувати низку проблем, як психологічних так і проблеми задоволення [25, с. 197].

Тільки самі люди з обмеженими можливостями здатні пояснити проєктувальникам і архітекторам складнощі і свої потреби, з якими їм доводиться стикатися, зокрема, що саме слід змінити в будівлі і які характеристики та вимоги слід врахувати при проєктуванні та будівництві. Отже, для найбільш успішної реалізації процесу забезпечення доступності громадських будівель і приміщень для потреб осіб з інвалідністю важливу

роль грає їх активна участь в процесі моніторингу і супроводі планування та будівництва будівлі. Проведення консультацій з людьми з обмеженими можливостями ще на ранніх етапах планування допоможе уникнути дорогої необхідності вносити зміни і коригування в креслярські плани на більш пізніх етапах і забезпечить реальну відповідність проекту актуальним, а не надуманим потребам людей з обмеженими можливостями, що теж може стати свого роду бар'єром [26, с. 356-357].

Досліджуючи правові аспекти соціального захисту військовослужбовці в Україні у контексті сучасних викликів науковцями було виявлено правові колізії в правових актах, включаючи невідповідності між статтями закону та підзаконними актами, такі як різне тлумачення термінів або форм компенсації. Було виявлено відсутність інтеграції між центральними органами влади [10].

Досліджуючи безбар'єрність та соціальний захист осіб з інвалідністю можемо констатувати, що Україна визнала юрисдикцію європейських інститутів, відбулися суттєві зрушення в оцінці прав і свобод людини у їх конституційно-правовому регулюванні. Піддається глибокій трансформації національна система законодавства щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю взагалі і, зокрема, в безбар'єрному доступі до будівель, транспорту та громадських просторів. Виявлення проблем сучасної архітектурно-містобудівної діяльності, вивчення новітніх принципів та вимог до організації практичної містобудівної діяльності відбувається доволі повільно і фрагментарно.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження констатуємо, що в Україні є на шляху формування основ правового регулювання розвитку безбар'єрної архітектури міста, будинків та приміщень. Можемо говорити про фрагментарні позитивні зрушення в деяких питань.

Проаналізувавши судову практику в Україні щодо ймовірних судових позовів про відсутності безбар'єрності в будинку чи приміщенні можемо стверджувати що вона відсутня. Відсутня практика відстоювання порушених конституційних прав осіб з інвалідністю в питанні безбар'єрності архітектури міста.

Всі ці проблеми існують десятиліттями в Україні, потребують комплексного вирішення як на державному так і місцевому рівнях. А неузгодженість механізму у будівельній сфері щодо встановлення винних осіб «проектувальник – експертиза – замовник проекту – виконавець будівництва» та притягнення їх до юридичної відповідальності.

Державні та місцеві органи влади повинні надаючи дозволи та здійснюючи контроль за дотриманням законності в будівельній сфері системо враховувати принципи безбар'єрності архітектури міста, будівель та приміщень.

Суспільство стає на позицію, що витоки «інвалідності» коріняться в самому суспільстві. «Інвалідність» – соціальне явище, а не медична проблема особи. Такий підхід – ознака демократичного, побудованого на гуманістичних позиціях та цінностях суспільства, що досягло високого рівня духовного і культурного розвитку [5, с. 101].

Література

1. Бабич О. В. Забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 620–634. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-42>
2. Биркович, Т. І. Вплив трансформаційних процесів у державі на формування принципів державного регулювання соціально-культурного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 86-89.
3. Биркович Т., Кабанець О. Правова держава як невід'ємна складова захисту прав людини. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні*

аспекти. 2019. Вип. 4. С. 116–128. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.4.2019.177643/>

4. Безбар'єрність — це про гідність, повагу та рівні можливості. URL: <https://diam.gov.ua/news/bezbariarnist-tse-pro-hidnist-povahu-ta-rivni-mozhlyvosti> (дата звернення: 01.09.2025).

5. Голубович І. В., Тихомірова Ф. А. Від інклюзивного міста – до інклюзивного суспільства. Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Одеського національного медичного університету (протокол № 12 від 25 червня 2018 р.) Редакційна колегія (2018): 101.

6. ДБН В.2.2-40:2018 "Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення". URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3192362160978134152?doc_type=2 (дата звернення: 01.09.2025).

7. Кисельов В. М., Духіна В. С. Принципи об'ємно-планувальної організації реабілітаційних центрів для військових з урахуванням соціальної реінтеграції. *Регіональні проблеми архітектури та містобудування*. 2024. №18. 189-196.

8. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i> (дата звернення: 01.09.2025).

9. Кравченко М. С. Підготовка майбутніх фахівців з дизайну до управління проєктами у професійній діяльності. Дис. док. філософ. Київ: Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, 2024.

10. Курило В.І. Щодо визначення сутності державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. № 1. С. 103-107. URL: <https://share.google/qb3IWMN6rZjzFnMvJ> (дата звернення: 01.09.2025).

11. Курило В.І., Курило І.В, Мушенюк В.В. Правові аспекти соціального захисту військовослужбовців в Україні у контексті сучасних викликів. *Право. Людина. Довкілля*. 2025. Том 16, № 2. С. 135-151. URL: <https://environmentalscience.com.ua/uk/journals/tom-16-2-2025/pravovi-aspekti-sotsialnogo-zakhistu-viyskovosluzhbovtiv-v-ukrayini-u-konteksti-suchasnikh-viklikiv> (дата звернення: 01.09.2025).

12. Павленко Т. О., Литвиненко Т. П., Єншуєва Т. В., Пасічна Т. О., Зубричев О. С. Основні принципи універсального дизайну та безбар'єрності при проєктуванні громадських просторів в сучасних умовах. *Просторовий розвиток*. 2024. Вип. 8. С. 148-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spdev_2024_8_13 (дата звернення: 01.09.2025).

13. Рух без бар'єрів. URL: <https://mindev.gov.ua/news/zavershyvsia-pershyi-etap-navchannia-dlia-pilotnykh-hromad-proiektu-ruk-h-bez-barieriv> (дата звернення: 01.09.2025).

14. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.21 р. № 366-р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 36. Ст. 2154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

15. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

16. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

17. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

18. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю. Факультативного протоколу до неї: Закон України від 16 груд. 2009 р. № 1767-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

19. Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування безбар'єрності на робочому місці в органах місцевого самоврядування НАДС; Наказ, Рекомендації від 04.04.2023 № 53-23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0053859-23#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

20. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

21. Проєкт НАДС «Публічне управління без бар'єрів: професійно-освітній аспект». URL: <https://nads.gov.ua/news/proiekt-nads-publichne-upravlinnia-bez-barieriv-profesiino-osvitnii-aspekt> (дата звернення: 01.09.2025).

22. Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні: Указ Президента України 3 грудня 2020 року № 533/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533/2020#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

23. Спицька К.О. Інновації у соціально-правовому захисті осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 87, Ч. 2. С. 132-136.

24. Черниш Г.В. Особливості реабілітаційних центрів для людей які постраждали внаслідок бойових дій : пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи магістра *Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. Дніпро, 2023. 48 с.

25. Чічель О. Архітектурна доступність та безбар'єрність простору як форма реалізації концепції інклюзії у суспільстві. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат*. 2022. 197 с.

26. Шевченко О. Безбар'єрна архітектура. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав, 2021. Вип. 68. С. 355-357.

27. Шулик В.В. Про інклюзивність у теорії і практиці проектування будівель і споруд. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник*. К.: КНУБА, 2020. Вип. 57. С. 365-378. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.57.365-378>.

References

1. Babych O. V. Zabezpechennia stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini. *Derzhavne budivnytstvo*. 2024. № 2 (36). S. 620–634. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-42>

2. Byrkovich, T. I. Vplyv transformatsiinykh protsesiv u derzhavi na formuvannia pryntsypiv derzhavnoho rehuliuвання sotsialno-kulturnoho rozvytku. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2018. № 3. S. 86-89.

3. Byrkovich T., Kabanets O. Pravova derzhava yak nevidiemna skladova zakhystu prav liudyny. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*. 2019. Vyp. 4. S. 116–128. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.4.2019.177643/>

4. Bezbariernist — tse pro hidnist, povahu ta rivni mozhlyvosti. URL: <https://diam.gov.ua/news/bezbariernist-tse-pro-hidnist-povahu-ta-rivni-mozhlyvosti>

5. Holubovich I. V., Tykhomirova F. A. Vid inkliuzyvnoho mista – do inkliuzyvnoho suspilstva. Rekomendovano do druku rishenniam Vchenoi rady

Odeskoho natsionalnoho medychnoho universytetu (protokol № 12 vid 25 chervnia 2018 r.) Redaktsiina kolehiia (2018): 101.

6. DBN V.2.2-40:2018 "Inkluzyvnist budivel i sporud. Osnovni polozhennia". URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3192362160978134152?doc_type=2

7. Kyselov V. M., Dukhina V. S. Pryntsypy obiemno-planuvalnoi orhanizatsii rehabilitatsiinykh tsentriv dlia viiskovykh z urakhuvanniam sotsialnoi reintehratsii. *Rehionalni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. 2024. №18. 189-196.

8. Konstytutsiia Ukrainy. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>

9. Kravchenko M. S. Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv z dyzainu do upravlinnia proiektamy u profesiinii diialnosti. Dys. dok. filosof. Kyiv: Kyivska derzhavna akademiia dekorativno-prykladnoho mystetstva i dyzainu imeni Mykhaila Boichuka, 2024.

10. Kurylo V.I. Shchodo vyznachennia sutnosti derzhavnoi polityky u sferi sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtsiv ta chleniv yikh simei. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. 2025. № 1. S. 103-107. URL: <https://share.google/qb3IWMN6rZjzFnMvJ>

11. Kurylo V.I., Kurylo I.V., Mushenok V.V. Pravovi aspekty sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtsi v Ukraini u konteksti suchasnykh vyklykiv. *Pravo. Liudyna. Dovkillia*. 2025. Tom 16, № 2. S. 135-151. URL: <https://environmentalscience.com.ua/uk/journals/tom-16-2-2025/pravovi-aspekti-sotsialnogo-zakhystu-viyskovosluzhbovtsiv-v-ukrayini-u-konteksti-suchasnykh-viklykiv>

12. Pavlenko T. O., Lytvynenko T. P., Yenshuieva T. V., Pasichna T. O., Zubrychev O. S. Osnovni pryntsypy universalnoho dyzainu ta bezbariernosti pry proiektuvanni hromadskykh prostoriv v suchasnykh umovakh. *Prostorovy*

rozvytok. 2024. Vyp. 8. S. 148-156. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/spdev_2024_8_13

13. Rukh bez barieriv. URL: <https://mindev.gov.ua/news/zavershyvsia-pershyyi-etap-navchannia-dlia-pilotnykh-hromad-proiektu-rukhs-bez-barieriv>

14. Natsionalna stratehiia iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.04.21 r. № 366-r. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2021. № 36. St. 2154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

15. Pro rehuliuвання mistobudivnoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 17 liutoho 2011 roku № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

16. Pro rehabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 6 zhovtnia 2005 roku № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>

17. Pro osnovy sotsialnoi zakhyschenosti osib z invalidnistiu v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21 bereznia 1991 roku № 875-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

18. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro prava osib z invalidnistiu. Fakultativnoho protokolu do nei: Zakon Ukrainy vid 16 hrud. 2009 r. № 1767-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text>

19. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii z pytan formuvannia bezbariernosti na robochomu mistsi v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia NADS; Nakaz, Rekomendatsii vid 04.04.2023 № 53-23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0053859-23#Text>

20. Pro standartyzatsiiu: Zakon Ukrainy vid 05.06.2014 № 1315-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>

21. Proiekt NADS «Publichne upravlinnia bez barieriv: profesiino-osvitnii aspekt». URL: <https://nads.gov.ua/news/proiekt-nads-publichne-upravlinnia-bez-barieriv-profesiino-osvitnii-aspekt>

22. Pro zabezpechennia stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy 3 hrudnia 2020 roku № 533/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533/2020#Text>

23. Spyt'ska K.O. Innovatsii u sotsialno-pravovomu zakhysti osib z invalidnistiu vnaslidok viiny v Ukraini. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO*. 2025. Vyp. 87, Ch. 2. S. 132-136.

24. Chernysh H.V. Osoblyvosti reabilitatsiinykh tsentriv dlia liudei yaki postrazhdaly vnaslidok boiovykh dii: poiasniuvalna zapyska do kvalifikatsiinoi roboty mahistra Prydniprovskoi derzhavnoi akademii budivnytstva ta arkhitektury. Dnipro, 2023. 48 s.

25. Chichel O. Arkhitekturna dostupnist ta bezbariernist prostoru yak forma realizatsii kontseptsii inkliuzii u suspilstvi. *Inkliuzyvna osvita: ideia, stratehiia, rezultat*. 2022. 197 s.

26. Shevchenko O. Bezbarierna arkhitektura. *Tendentsii ta perspektyvy rozvytku nauky i osvity v umovakh hlobalizatsii*: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii. Pereiaslav, 2021. Vyp. 68. S. 355-357.

27. Shulyk V.V. Pro inkliuzyvnist u teorii i praktytsi proektuvannia budivel i sporud. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia: nauk.-tekh. zbirnyk*. K.: KNUBA, 2020. Vyp. 57. S. 365-378. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.57.365-378>.